

Vort Folks Sydgrænse.

Af P. Lauridsen.

I den følgende Afhandling er det min Hensigt, skarpere og sikrere end hidtil er sket, at fastsætte Grænsen mellem dansk og tysk Nationalitet i Sønderjylland. Igennem mange og lange Sekler, sikkert lige siden det trettende Aarhundrede, da Daner og Saxere første Gang kom til at bo Dør om Dør med hinanden i Sydslesvig, have de to Folk staaet lige over for hinanden som to fremmede ethnografiske Legemet, uden at blande sig med hinanden, og, hvor ydre Magtmidler ikke greb forstyrrende ind, uden at vige en Tomme i den sejge Grænsekamp. Bortset fra Byerne Slesvig og Flensborg, hvor Bylivets kosmopolitiske Strømninger og den nemme Indflytning gør sig gældende, sker der i 500 Aar ingen nævneværdig Forskydning paa vor Sydgrænse. Det ethnografiske Skel holder sig med en Fasthed, der er forbavsende, Slægt efter Slægt, ja Aarhundrede efter Aarhundrede ligger det paa de selv samme Punkter, hvor vi oprindeligt træffe det, og det er først Nutidslivet med dets urolige Ud- og Indvandringer, der har kunnet udviske den gamle Folkegrænse og skabe en svag Folkeblanding i Egnene langs Slien, Dannevirke og Trenen, uden dog i nogen væsentlig Grad at berøve selv disse Egenes Beboere deres nordiske Folkepræg eller deres

medfødte anthropologiske Kendemærker. Det er dette, jeg i det følgende vil søge at godtgøre.

Men før jeg begynder paa denne Undersøgelse, er det nødvendigt at lukke en Bagdør, hvorfra min Fremstilling kan faldes i Ryggen. — Her i Danmark ere vi forlængst komne bort fra den forhistoriske Historieskrivning. Den nordiske Forskning holder af at have fast Grund under Fødderne og virkeligt Daglys, i hvor sparsomt det end kan være; Tiden før 800, da vor Historie begynder, er uigenkaldelig overgivet til Arkæologernes Undersøgelser, og siden P. A. Munchs Dage er den ethnografiske Oldhistorie gaaet ganske af Mode hos os. Men det er ikke saaledes hos vore Naboer imod Syd. Tyskerne maa i høj Grad ynde at bevæge sig paa de mørke og taageslørede Vidder, der ligge bag al Historie og i bedste Tilfælde kun lade enkelte ubestemte Skyggerids eller nogle løsrevne og højst tvivlsomme Enkeltheder blive synlige for os, medens hele den Tilværelse, hvoraf de udgjorde et levende Led, er skjult bag Glemselens Tomhed. Syd for Ejderen har Müllenhoff stadig Efterfølgere, der med en sjælden Frejdighed tumle med det forhistoriske Stof og boltre sig i Gisningens og Gætningens Strømme som Sild i Sundet. Uden en Smule Forargelse for sund Sands kan man ikke læse det Væv, hvor baade Rending og Islæt ere lige uvirkelige, og hvor kun i Ny og Næ en Spole af Historiens Hvergarn løber med ind. Paa Grund af Naboskabet faar vort Lands Forhistorie af og til ogsaa en Overhaling, og paa Grund af Forfatterernes Ukendskab til nordiske Forhold antage Gætningerne ofte en meget vildsom Karakter. Ad højst mærkelige Veje bevise de Herrer, at Sjælland i ældgamle Dage har hedt

Söharzen, „Seeharz, Saiva-harud“, og at Fynboerne ere Melas „Helörer“, hvis Høreredskaaber vare saa store, at de bedækkede hele Kroppen. For vore, ogsaa hvad Ørene angaar, særdeles velskabte Landsmænd paa Fyen, maa det være en Trøst, at der ikke er løben et d med ind i første Stavelse af ovennævnte Betegnelse.¹⁾ — Det er lidt vanskeligt at tale alvorligt om den Art Hjærnespind, ja havde vi ikke et uafgjort Folkemellemværende med vor sydlige Nabo, kunde vi sikkert have megen Fornøjelse af at udlevere hele vor Forhistorie til tyske Pedanters Tankesport, men uheldigvis sidder der rundt omkring i Hertugdømmerne agitatoriske Sjæle, der søge at slaa politisk Kapital af disse Paahit, og det er derfor nødvendigt at tilbagevise et Par af de mest nærgaaende Opfindelser.

I. Om Heruler og Angler i Danmark.

Ved vore Sammenstød med den frankiske Kulturstat omkring Aar 800 begynde fremmede Forfattere at beskæftige sig med Danmark og danske Forhold; men hvad vi før den Tid ad ren historisk Vej véd om vort Folk, er sagt i nogle ganske faa Sætninger. Det første Sted Danerne nævnes, er hos Prokop²⁾, der skrev efter Aar 500. Han fortæller, at en Flok Heruler i den østromerske Kejser Anastasius' Regeringstid (491—518) bleve overvundne af Langobarderne, og at de fra Nedre-Østerrig droge imod Nord. Efter at have passeret Sklavinernes Land kom de gennem øde Egne til Varnerne (omkring Mellemelben), og derfra tillands „gennem Danernes Folk“ (i Flertal), til

¹⁾ Jahrbuch des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung. 1886. S. 37—39.

²⁾ Procopius De bello gothico. II. c. 15.

Havet (formodningsvis Kattegatet), hvorfra de til Søes naaede Thule eller Skandinavien, hvor de forbleve. — Herhen hører endvidere et forøvrigt uforstaaeligt Sted hos Jordanes¹⁾ fra Midten af det sjette Aarhundrede, hvori det hedder: „Danerne uddreve Herulerne af deres Sæder.“ Og endelig fortælles i den hellige Villebrords Levned, at denne Apostel i Slutningen af det syvende Aarhundrede kom til Fositesland eller Helgoland, som ligger „ved Frisernes og Danernes Grænser“ (in confinio Frisorum et Danorum).

Dette er alt, hvad vi véd om Landets Bebyggelse før det ottende Aarhundrede, og hvis det er tilladt at slutte noget af saa fjærne og sparsomme Meddelelser, synes det nærmest at burde være følgende: I Slutningen af det femte Aarhundrede boede Danerne allerede paa Halvøen, ja endog i de sydligere Dele af samme, eftersom Herulerne ellers umuligt tillands kunde komme gennem Danernes Folk til Kattegatet, og i det syvende Aarhundrede boede de saa langt imod Syd, at en samtidig Iagttagere kunde betegne Helgoland som en Grænseø mellem dem og Friserne i Holland og langs den tyske Nordsøkyst.

Om tyske Folkestammer i Danmark findes end ikke et Ord i disse tidlige Efterretninger. Der tales hverken om Varner, Angler eller Heruler i det Landomraade, som

¹⁾ De rebus Geticis. c. 3. — Dani ex ipsorum (Scandzae cultorum) stirpe progressi Herulos propriis sedibus expulerunt, qui inter omnes Scandiae nationes nomen sibi ob nimiam proceritatem affectant præcipuum. Altsaa: „Danerne ansaa sig selv for det vigtigste Folk i Norden.“ Se forøvrigt: N. M. Petersen: Danmarks Historie i Hedenold. I. S. 21—29. og de der anførte Kilder. C. A. E. Jessen: Nordisk Oldhistorie. Kbhvn. 1862. S. 56.

fra Arrildstid har udgjort det danske Rige. Derimod have de gamle Forfattere bevaret et Par løsrevne Minder eller Sagn om Danernes Forhold til Herulerne, men om de Herulflokke, der siges at være vandrede til Sverige, vare Folkestammer med Hustruer og Børn eller Hære, ja, derom kunne vi intet vide, og lige saa lidt have vi Ret til at slutte, at de fandt Stammebrødre i Skandinavien, thi Prokop siger ikke, at de vendte hjem, og der staar fremfor alt ikke et Ord om, at de nedsatte sig i Skaane. I Jörnandes' Efterretninger kunne vi lige saa lidt finde Bevis for, at Skaane og Sjælland er gammelt Herulerland. I heldigste Tilfælde kunne vi slutte, at Danerne have kæmpet med og fordrevet Herulerne, men om derved sigtes til de ovennævnte Hære eller til andre Stammer, boende i danske, svenske eller tyske Landskaber eller paa andre Steder i vort Nabolag, maa overlades til den enkeltes Gættelyst, og en Ethnografi lader sig ikke opbygge paa saadant Pindeværk.

Dette er alligevel forsøgt. Netop paa Grundlag af de ovennævnte Oldskrifter har Dr. W. Seelmann¹⁾ tilstræbt at godtgøre, at i den første Fjerdedel af det sjette Aarhundrede har Skaane været befolket af Heruler, Sjælland af Daner, Fyen og „Nordschleswig“ af Varner²⁾.

¹⁾ Jahrbuch des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung. 1886. „Die Ortsnamenendung — leben.“ S. 7—28. „Die Bewohner Dänemarks und Schonen, vor dem Eindringen der Dänen. S. 28—39. Seelmanns Fremstilling er, saa vidt jeg ved, atter bleven benyttet af Dr. A. Sach i Haderslev i en Programafhandling uden nogensomhelst Originalitet. — Program for Haderslev Latin- og Realskole 1891—92.

²⁾ Auf. Sted. S. 32. Die vorstehenden Erwägungen haben ergeben, dass im ersten Viertel des sechsten Jahrhunderts in Schonen Heruler, in Nordschleswig Warnen, in Seeland

Det er ikke Umagen værd nærmere at paavise den Tillem্পning af det historiske Stof, der skulde tillade en saadan Gætning, ja hvis Forfatteren ikke fremførte andet end historiske Beviser, skulde jeg end ikke have rørt ved denne Sag. Men han søger ogsaa ad sproglig Vej at begrunde sin Opfattelse og benytter i dette Øjemed Stednavnene med Endelsen - lev og — leve (— leben). Som bekendt findes denne Endelse i sin nordiske Form — lev udbredt lige fra Ejderen¹⁾ op til Halland, altsaa i hele vort Folks gamle Landomraade, og i den nedertyske Form — leve (leben) i Provins Sachsen og Nordthüringen. Enkeltvis forekommer den ligeledes i England, men formodnings-

und vielleicht auch Fünen Dänen sassen. Die den skandinavischen Stämmen fremde Ortsnamenendung — lef, welche über Seeland und Fünen verbreitet ist, giebt den sicheren Beweis, dass auf diesen Inseln vor den Dänen Jüten, Warnen oder Heruler, angesessen waren. Der geographische Zusammenhang Fünens mit Schleswig, Seelands mit Schonen weist Fünen vielleicht den Warnen, Seeland den Herulern zu.

¹⁾ Lige nord for Ejderen findes den i Stednavnet Oxlev (Ow-schlag), i Svansø i Koslev (Kosel) og Maaslev og er nordpaa spredt ud over Landet, særlig i de midterste Strøg. Selvfølgelig snubler Hr. Seelmann over Waschersleben ved Flensborg Fjord, et Lyststed, der i Slutningen af forrige Aarhundrede byggedes af en Hr. Wascher. Det har sikkert ikke noget hverken med Varner eller Heruler eller Daner at gøre.

Da Endelsen — leben er tysk Kanselistil, men i Mundarterne endnu udtales — leve, frembyder de danske og thüringske Stedsnavne stor Lighed med hinanden, idet Formerne begge Steder ere opstaaede ved Sættninger med Personnavne, der i Oldtiden kun afvege lidet fra hinanden i nedertyske og nordiske Mundarter. Vi finde i Danmark et Alslev, et Bolderslev, et Tinglev, der synes at svare til de thüringske Former Alsleben, Ballersleben, Dingleben osv.

vis derimod hverken i Norge, Sverige, Island eller i den Del af Nordtyskland, der ligger imellem Ejderen og Harzen. For sund Sands er der intet mærkeligt heri. Ordet leif, lev (oldnedertysk leiffa, leva) hører hjemme baade i nordisk og tysk Oldsprog, i begge betyder det, „hvad der har været ens Ejendom“, Efterladenskab, Arv, og i begge Udbredningssfærer kunde der altsaa dannes Stedsbetegnelser af Personnavne med tilføjet — lev eller — leve, uden nærmere Stammeslægtsskab, uden Paavirkning, og navnlig uden at det er nødvendigt at underskyde ethnografiske Forklaringsmidler, ligesom der f. Ex. paa Øen Gulland og i Dalarne — ganske uafhængigt af hinanden — er dannet Stedsbetegnelser ved Hjælp af Personnavne og Endelsen — arfve, der betyder det samme som — lev. At denne Forklaring er den naturligste og tillige den ene rigtige, bekræftes end yderligere derved, at Endelsen — lev og — leve optræder baade i ældre Dansk og ældre Neder-tysk uafhængig af Stednavne, i Ord som Konnunglev, Ætelef, Effterlefve, Oldelefve, Radeleve, ja i Oldengelsk og i ældre Dansk, endog saa sent som 1476¹⁾, tilmed som et selvstændigt Ord i Sproget. Men naar Ordet „lev, lefve“ saaledes viser sig at være et ægte, hjemmefødt dansk Ord, der har havt fuld Borgerret i Sproget lige til det 16de Aarhundrede, saa indses ikke Nødvendigheden af at indforskrive tyske Folkestammer for i et dansk Land at forklare danske Stednavne, der ende paa et ægte dansk Ord. Det turde dog vel være at gaa over Aaen efter Vand.

¹⁾ Diplom fra 1476. Vidensk. Selsk. Skrifter. V. S. 193. „Det Gods har været i min Faders Være (Værg) og i hans Oldefaders Lefve“. — Og endnu 1501: „Effterthi at han (Gaarden) kom wth aff hans Oldeleffue“.

Imidlertid gør Hr. Seelmann netop dette. Han synes ikke at være bange for at hente denne tynde Drik noget langt borte. Hans Tankegang er omtrent følgende: Da Endelsen — lev ikke findes i svenske, norske og islandske Stednavne, kan den ikke være af nordisk Oprindelse, men maa stamme fra tyske Folkeslag, og da den paa den anden Side findes udbredt over Danernes hele Landomraade fra Ejderen til Halland, maa Danmark oprindeligt have været beboet af Heruler og Varner, der bevisligt have skabt Stednavnene paa — leve i Sachsen og Nordthüringen.

Dette er den pure Fabel. Hr. Seelmann behøvede blot at tage for sig Fritznors Ordbog over det oldnorske Sprog for at se, hvor ganske hen i Vejret han ræsonnerer. Under Artiklen „leif“ findes en Række Sammenstillinger, ja endog sammensatte Stednavne, der ganske svare til de danske Former. Finns leif, Dains leif¹⁾, Furuleif osv.

I det norsk-islandske Oldsprog har „leif“ altsaa fuld Indfødsret og benyttedes i samme Bemærkelse og paa samme Maade som i Dansk og i visse nedertyske Sprogarter, og skulde Ordet ingensteds have holdt sig som Stednavn paa Island eller i Norge — noget jeg ikke har undersøgt — vilde dette kun være en Tilfældighed, der hverken i sproglig eller ethnografisk Henseende har den mindste Betydning.

Hermed kunne vi sikkert lade Hr. Seelmanns Heruler i Danmark gaa ud; de komme os ikke mere ved, de vise sig at være et mindre behændigt Fabrikat af en flittig

¹⁾ Brynjan Finns leif o: Brynjen, som har været Finns Ejendom. „Nu hefi ek dregit Dains leif, er dvergarnir gerdu“.

tysk Lærd, der maa have et meget ringe Kendskab til nordiske Forhold. — Men dermed ere vi ikke færdige med Germanerne i Danmark. Vi kende alle Theorien om de gamle Angler, om deres Stanland Angel i Sønderjylland, om deres Slægtskab med saksiske og frisiske Stammer i Nordtyskland, om deres Udvandring til England og verdenshistoriske Betydning hinsides Havet; om den Folkeblending, der skal være opstaaet i Sønderjylland derved, at Jyder eller Daner blandede sig med de tilbageblivende Rester af Angler og dannede et Overgangsled mellem de nordiske Folk og Vestgermanerne: slesvigske Angelsakser med et særegent Folkesprog (Angeldansk), særegent Folkepræg og særegne Tendenser. — Disse Theorier staa endnu i fuldt Flor syd for Kongeaaen og benyttes i Tide og Utide for at give Fortyskningsbestræbelserne det rette Sving og et historisk Grundlag. Slesvig er et gammelangelsk Land, det er urtysk Jord, Danskerne ere fremmede „Eindringler“, Kananiter, der ikke fortjene Skaansel, der maa fordrives, for at den gamle tyske Jord, som ved Tidernes Ugunst var reven bort fra sin rette Ejermand, kan generobres. Hvad der sker i Slesvig siden 1864, er kun simpel historisk Retfærdighed.

Med en saadan politisk Understrøm blive de ethnografiske Spørgsmaal brændende, ondartede og farlige, og det er derfor vor Pligt at vide Besked med dem, at studere dem og følge med i de videnskabelige Undersøgelser. Hvad vide vi da om disse Angler? Vi vide, at en tysk Stamme, der kaldtes Angler, i det femte til sjette Aarhundrede udvandrede fra Vesterhavets sydlige Kystlande og sammen med andre tyske Stammer (Saxere, Frisere) erobrede England. Dette er en historisk Kendsgerning,

men med Sikkerhed kunne vi ikke paapege denne Stammes kontinentale Hjem før Udvandringen. Boede de i Sønderjylland, paa Halvøen Angel, og udvandrede de derfra til England, eller maa deres Sæde snarere søges i Mellem-tyskland, i Egnen omkring Elbe-Saale (∴ i Provins Sachsen og Nordthüringen). Herom føres for Øjeblikket en lærd Strid, og Undersøgelserne synes at skulle gaa de slesvigske Angler imod.

For at orientere Læseren i det stærkt udviklede Spørgsmaal, der spænder over flere Lærdomsomraader ¹⁾, kunne vi maaske begynde med den Bemærkning, at den danske Oldhistorie, den danske og sønderjyske Overlevering aldeles ikke kender noget til disse Angler. I intet hjemligt Sagn og i ingen selvstændig historisk Kilde er der Tale om en særegen Folkestamme af Navnet Angler indenfor den gamle danske Grænse. Vi kende kun Angelboer, en Afdeling af det danske Folk, der ligesom Fyenboer, Vendelboer, Thyboer, Ærøboer o. a. har optaget Landskabsnavnet som en Del af deres Kendingsnavn, og overalt hvor dette Kendingsnavn har fæstnet sig geografisk, optræder det i Forbindelse med — bo: Angelbogade, Angelbovad, Angelbovirke. For den historiske Tid og for de historisk kendte Beboere af Angel er dette selvfølgelig afgørende, men det beviser maaske mindre for den forhistoriske Tid,

¹⁾ Det følgende er kun en almindelig Orientation, og hvem der vil studere Spørgsmaalet nøjere, henvises til A. Erdmanns ypperlige Afhandling: Ueber die Heimat und den Namen der Angeln. Upsala. 1890. Hos ham vil man tilige finde en fortrinlig Kildefortegnelse og alle Bevisstederne i de forskellige Grundsprog. Hvor jeg ikke anfører min Kilde, henviser jeg til Erdmann.

og det er jo derom Talen drejer sig. Vi maa derfor vende os til fremmede Oldskrifter og høre deres Vidnesbyrd.

De afgørende Bevissteder findes hos tre gamle Forfattere: Tacitus, Ptolomæus og Beda, der skreve henholdsvis i det første, andet og syvende Aarhundrede eft. Chr. eller nogle Hundrede Aar før og efter Udvandringen til England, medens ingen af dem er samtidig med denne Begivenhed.

I sin Beskrivelse af de germanske Folkestammer er Tacitus paalidelig for de Egne, Romerne kendte af deres Krige, men saasart han kommer hen imod Elbegnene, blive hans Efterretninger uklare, vage og magre. Folkenavnene ere tildels uforstaaelige, forvirrede og fordrejede (korrumperede), og Læsemaaderne ere derfor afvigende. Det vil med andre Ord sige, at Tacitus for disse Afsnits Vedkommende er en slet Kilde. I et saadant vanskeligt Textstykke nævner han ogsaa Anglerne sammen med sex andre Folk, der opregnes efter Langobarderne, nemlig: „Reudigni deinde et Aviones et Anglii et Varini et Eudoses et Suardones et Nuithones“. Dette er alt, hvad Tacitus har om Anglerne.

Han stedfæster dem ikke, han siger ikke et Ord om, hvor de eller de sex øvrige Stammer bo, og Gætningerne om deres Boplads har derfor frit Spillerum. Men hvorledes lykkes det da, at faa denne Stamme lagt hen til Slesvig? Det gaar til paa følgende Maade. Man (d. e. Professor Müllenhoff og hans Elever) siger: Tacitus nævner altid Folkene i den rette Orden fra Syd til Nord, og da de anførte Stammer opføres umiddelbart efter Langobarderne, der bevislig boede i Egnen omkring Elbe-Aller (i det Lyneborgske), saa maa de tænkes boende nord her-

for, altsaa i Holsten og Jylland, og dermed er Beviset færdigt. Anglerne anvises Angel, Varnerne gøres til deres nærmeste Naboer imod nord, i Sundeved; thi der findes et Varnæs ¹⁾ (∴ Varnernes Forbjerg, promontorium Vari-

¹⁾ Nordalb. Studien. I. 129. Ogsaa Seelmann. Anf. St. S. 31. — Dette er et godt Exempel paa den Vankundighed, hvormed tyske Lærde omgaas danske Stednavne. Den første Del i Varnæs er det gamle „Varre“ ∴ sandagtigt Jord ved Havet, og Ordet betyder altsaa simpelthen det sandede Næs, men deraf laver Professoren uden videre et Promontorium Varinorum og benytter det som et afgørende Støttepunkt i et højvidenskabeligt Værk. Ved noget lignende Midler beviser Erasmus Montanus, at Per Degn er en Hane, og ad disse Veje maa det være Tyskerne en smal Sag at godtgøre, at hele Norden har været beboet af Varnere. Mange af vore Kystlande ere overstrøede med den Art Navne, fordi der overalt er sandet Strand. Jeg skal nævne Vargaard (i Hejls), Vargaard og Varmark (i Stenderup), Varholt, Vargaard, Varlöf (i Skaane), Varbjerg (i Halland). Skulle disse Navne maaske ogsaa stamme fra Varnerne? Vi have set, at Dr. Seelmann gør Danmark til gammelt Herulerland paa Grund af Endelsen — lev, og en anden Forfatter, Stabslæge, Dr. Meissner i Rendsborg, vil overbevise os om, at vi vel egentlig ere Frisere til Hobe. Han gaar ud fra som noget givet, at dette Folk har boet, hvor der findes Stednavne paa — um, altsaa f. Ex. i Østerløgum, Røllum, Bodum (Se Archiv für Anthropologie XVIII. S. 129. Anm.), og at de højvoxne Mennesker, som findes i saadanne Egne, er af frisisk Afstamning; men hvis der skal være nogen Beviskraft i hans Ord, kommer han sikkert til at bevise mere, end han skötter om; thi den Slags Navne findes spredte over hele Norden, og Friserne maa da en Gang have boet lige fra Husum til Holum paa Island og fra Ballum til Husum ved København. (Se: Husum, Nærum, Virum, Ørum, Smørum, Ranum, Bælum, Vium, Nissum og hundrede lignende Navne). Ogsaa paa andre Punkter løber hans Fremstilling ud i den skære Barnagtighed, som naar han f. Ex. støtter Frisernes Udbredelse mod Øst paa Navne som Friservejen og Friserbjærget ved Flensborg, Navne, der alene ere opstaaede ved Frisernes Handelsbesøg i Byen,

norum), og Eudoserne ere de samme som Jyderne. Saa let gaar det at lave Oldhistorie.

Men alligevel kommer Müllenhoff galt fra det. For at faa sit Hjærnespind i Gang, gaar han ud fra, at Tacitus altid nævner Folkene fra Syd til Nord, men Nord for Jyderne er Skagerak, han kan derfor ikke faa Plads til Suardonerne og Nuithonerne, og stik imod sin egen Grund-sætning -- den Grund-sætning, der skulde give hans Fabrikat et Skær af Sandsynlighed — maa han derfor anbringe disse Stammer fra Nord til Syd og henvise dem til Holsten.

Ligeoverfor saa megen Vilkaarlighed have hans Modstandere let Spil. De sige: Allerede i et tidligere Kapitel har Tacitus anbragt Cimbrerne paa den jydsk Halvø (ogsaa paa Müllenhoffs eget Kaart findes de der), og det er derfor aldeles urimeligt at antage, at han atter skulde vende tilbage til denne og anbringe syv nye Folk paa den. Men efter Taciti egen Opfattelse — og det er jo den, det her kommer an paa og ikke paa en eller anden Nutidsmening — bo Angler og Varner utvivlsoomt mellem Långobarderne i det Lyneborgske og Hermundorerne i Sydthüringen og Böhmen, og hvorledes kunne de saa samtidig bo i Sønderjylland? En fordumsfri Forstaaelse af Taciti Ord maa henvise Anglerne til Mellemtyskland, til Egnene omkring Elbe-Saale.

—
 eller naar han gør de høje Folk paa Haderslev Næs til Frisere, fordi Næs er et frisisk Ord! Ja han paastaar endogsaa, at Befolkningen i Løgumkloster er af tysk Oprindelse, fordi den nedstammer fra de tyske Munke (der kom fra Herrevads Kloster i Skaane). Er det dog ikke en ganske upassende Sigtelse imod de skikkelige Cisterciensere i Locus Dei, og er det endnu ikke mere forunderligt, at et anset Fagskrift vil optage sligt Nonsens?

Men nu vil Ulykken, at den næste Forfatter, Geografen Claud. Ptolomæus, udtrykkelig siger, at Anglerne boede netop i denne Egn, og fra de følgende Aarhundreder have vi flere Udtalelser, der bevise det samme. Saaledes er der endnu bevaret et Brev fra Theoderik den Store (Aar 501—510) til Kongen over Herulerne, Varnerne og Thüringerne, altsaa til Anglernes nærmeste Naboer. Fra omtrent samme Tid haves en latinsk Lovbog: *Lex Anglorum et Werinorum hoc est Thoringorum* (Anglernes og Varnernes, det er Thüringernes Lov); i Thüringens Krigshistorie optræde disse Angler desuden lige ind til det ottende Aarhundrede, i Thüringen findes baade et Werinofeld og en Engelingau og en stor Mængde Stednavne med Angel eller Engel som første Led. ¹⁾ Ja i sin interessante Bog har Erdmann gjort det ret sandsynligt, at Anglernes Udvandring til England er fremkaldt ved det thüringske Riges Tilintetgørelse 532. ²⁾

Se, alt dette og mere til findes om de thüringske Angler. De ere historiske nok. Men hvad findes der da om de slesvigske Angler? Ikke en Stavelse, ikke saa meget som bag paa min Haand. Ingen samtidig Forfatter

¹⁾ Se: E. Jacobs: *Geschichte d. Provinz Sachsen*. 1882. S. 10. A. Erdmann: *Über die Heimat und den Namen der Angeln*. Upsala. 1890. S. 77 o. a. St.

²⁾ Se ligeledes: Jacobs *Geschichte etc.* S. 7. Han tilføjer: „Das aber unter dem neueren Thüringen ein zusammengesetztes Volks- und Staatswesen zu verstehen sei, geht daraus hervor, das darin alle Sondernamen: Angeln, Warner, Langobarden u. a. aufgehen und verschwinden.“ — Se ligeledes L. v. Ranke *Weltgeschichte IV. Abtheil. 2.* S. 218. „Jenseit der Humber haben sich besonders die Angeln, deren Namen man von einer den Thüringern verwandten Völkerschaft in Mitteldeutschland ableitet, niederlassen.“

véd et Ord om dem. Der er gjort de utroligste Anstrængelser for at frelse dem. Man har halveret dem, ladet dem vandre fra Slesvig til Thüringen og fra Thüringen til Slesvig, ladet ingvæonske Angler afløse herminonske Angler og stadig ladet de ulykkelige Varner, som Niels Klims Kringle, gøre Touren med — lutter Fortolkningskunst og Hjærnespind! De gamle Skrifter vide ikke noget om dem, altsaa vide Müllenhoff, Seelmann og jeg heller ikke noget om dem.

Men hvorfra er da Theorien kommen? Fra en Mand, der sandsynligvis heller ikke vidste noget om dem, der levede 200 Aar efter deres Udvandring fra Fastlandet og ikke anfører sin Kilde: fra den oldengelske Kirkehistoriker Beda. I og for sig ere hans Udtalelser tydelige nok. Han siger udtrykkeligt, at Anglerne (i Østangelen, Mercien og Northumberland) kom „fra hint Fædreland, som hedder Angel, og som fra den Tid til i Dag siges at ligge øde mellem Jydernes og Saxernes Provinser.“ ¹⁾

Alt beror saaledes paa, hvilken Værdi man vil tillægge Bedas Vidnesbyrd. Han var intet samtidigt Vidne, i Tiden var han lige saa langt borte fra de omtalte Begivenheder, som vi ere fra Trediveaarskrigen; han kunde altsaa intet vide af sig selv, lige saa lidt anfører han ældre Skrifter som Hjemmel for sin Efterretning, hans nærmeste Forgænger, Historikeren Gildas, kender aldeles intet til Anglerne, og den moderne Historieforskning vil derfor ubarmhæjrtigt henregne Beda til de upaalidelige Kilder.

¹⁾ Beda *Historia eccles. gentis Anglorum*. Libr. I. c. XV.
„Porro de Anglis, hoc est, de illa patria quae hodie manere desertus inter provincias Iutarum et Saxonum perhibetur“
etc. etc.

Alligevel kunde han jo give saa nøjagtig og god Besked i andre Retninger, at vi saa os nødte til at anerkende hans Vidnesbyrd ogsaa paa dette Punkt. Men heller ikke dette er Tilfældet. Hvad han ellers meddeler om Bretlands Erobring, er ganske skeletmæssigt, vagt og i Hovedsagen urigtigt. Han lader denne Erobring ske pludseligt, med ét Slag, medens den som bekendt udførtes gennem et langt Tidsrum, fra Aar 400 til henimod 550, han blander de indtrængende Folk: Saxer, Angler og Jyder (?) sammen, saa 3 bliver til 1 og 1 til 3, og lader dem optræde samtidig paa Skuepladsen, noget, der ganske strider imod Nutidens Kundskab, og endelig maa hans Meddelelse om, at en brittisk Konge skulde have indkaldt germanske Stammer, der længe havde fejdet paa hans Lands Kyster, anses for ganske utrolig og fabelagtig.

Men er han saa slet underrettet om de Begivenheder, der laa ham nærmest og vare foregaaede paa hans egen Ø, tør vi endnu mindre fæste Lid til, hvad han fortæller os fra det fjærne, ham ubekendte Fastland og Stammernes Opholdssted der, ja det er ligefrem utroligt, at en brittisk Munk i det ottende Aarhundrede skulde vide Besked om de ethnografiske Forhold i Tyskland og Norden to til tre Aarhundreder tidligere, „Aarhundreder fulde af vild Kraft og from Uvidenhed.“ ¹⁾ Beda har næppe nok havt et Sagn at gaa efter. Han vidste, at Anglerne vare ind-

¹⁾ Jeg henviser med Fornøjelse til Dr. H. Bening: Welches Volk hat mit den Sachsen Britanien erobert und diesem den Namen England gegeben? — Zeitschrift des historischen Vereins für Niedersachsen. Jahrgang 1888. S. 1—20. I det følgende benytter jeg enkelte af Forfatterens Argumenter, der i det negative Afsnit stemmer ganske overens med min Opfattelse.

vandrede, han antog, at de maatte komme fra et Angel-land, og da han (maaske paa Grund af den livlige Handelsforbindelse med Hedeby) har vidst, at der fandtes et saadant Angel i Sønderjylland, gør han dette til Anglernes Hjem. Saaledes lavede Oldtidsforfatterne Ethnografi, og saaledes lave visse tyske Lærde Ethnografi den Dag i Dag. (Se foran om Müllenhoff, Seelmann og Meïssner.)

Det er Erdmanns Fortjeneste at have paavist, at Folke-navnet Angli aldeles intet har at gøre med Landskabsnavnet Angel. Angli betyder Spydbærere, og ligesom forskellige andre tyske Stammer (Saxoner, Longobardi, Franci etc.) have de angelske Fylkinger faaet Navn af deres Hovedvaaben, medens Landskabsnavnet Angel derimod udledes af Stammen ang, ank ꝝ: snever, i Lighed med oldnordisk angr, et snevert Vand. Den snevre Sli-fjord har givet Landskabet Navn.

Men hertil kommer endnu de Grunde, som Dr. E. Jessen og Dr. Bening henter fra det sønderjyske Angel selv. For det første er dette Landskab i og for sig ubetydeligt, kun fjorten Kvadratmile med næppe 40,000 Mennesker, i Midten af forrige Aarhundrede talte det kun 20,000, og selv om vi ikke i samme Gangart kunne føre Beregningen ned til det femte Aarhundrede, fordi Landet da uden al Udvan-dring maatte siges at staa øde eller i det højeste være beboet af et enkelt Menneskepar, tør vi vel nok anse det for umuligt, at et saadant Landstykke eller, om man vil, hele Mellemslesvig kunde udsende de Hære, der erobrede Østangeln, Mercien og Northhumberland. Og for det andet maatte disse vældige Skarer dog vel have haft en Grund til at forlade det frugtbare og gode Land aldeles, eftersom det stod øde; noget saadant gør agerdyrkende Stammer

med Kvinder og Børn, Gods og Kvæg imidlertid ikke uden den bitreste Nød, men hvorfor skulde disse Angler gøre det, naar der ikke er et Menneske til at tage Landet fra dem, ja end ikke til at tage det efter dem i flere hundrede Aar?

For de thüringske Angler forelaa der en saadan tvingende Grund. Haardt trængte af slaviske Stammer i Østen, overfaldtes de samtidig af Frankerkongen Theoderik (Aar 525—31). Han fordrev den gamle thüringske Kongeslægt, ødelagde Landet vidt og bredt, og overlod store Dele af det til Saxere og andre med ham forbundne Stammer. Men om det slesvigske Angel forlyder intet saadant, ingen Beretning ved det mindste derom, og vi kunne derfor ikke bygge paa den Art Forudsætninger. Bedas Meddelelse modsiger sig selv; thi enten vi gaa ud fra en fremtvungen Udvandring ved Krig eller fra en frivillig Udsværmen af Folkets overskydende Kræfter (Vikingetog), er det lige usandsynligt, at Landet skulde henligge øde, d. e. ubeboet, endog flere Aarhundreder. Beda har hørt noget om, at Landet mellem Sli og Flensborgfjord var mennesketomt, at der ikke boede Angler i Angel, og hans Tankegang er da denne: Anglerne i Britanien boede engang i hint slesvigske Angel, de udvandrede til England; nu findes derfor ikke længere Angler i disse Egne, og følgelig er Landet øde. — Men det er jo ikke Historie, det er kun Gætninger af en engelsk Munk, der havde nogle „Skipperetterretninger“ fra Hedeby. ¹⁾

Det er derfor umuligt at tillægge Bedas Udtalelser nogen virkelig historisk Betydning, og den eneste Kærne,

¹⁾ Zeus: Die Deutschen und die Nachbarstämme. 1839. S. 495—99.

man kan pille ud af dem, turde maaske være denne, at Skovlandet Angel paa Bedas Tid (730) endnu var meget tyndt befolklet. — Men alligevel interesserer han os stærkt i en anden Retning. Han viser os nemlig, paa hvilken løs og uvederhæftig Grund Slesvigholstenernes Theorier om et særegent slesvigsk Angelfolk hviler. De have kun Beda at støtte sig til, men han siger jo netop, at der ikke længere bo Angler i Angel, at Landet er mennesketomt, øde, og at det har ligget saaledes hen i to hundrede Aar; men hvorledes kunde saa de indtrængende Daner blande sig, gifte sig og avle Børn med de Folk, som slet ikke var og ikke havde været der i flere Aarhundreder. Dette maa der en slesvigholstensk Pen til at forklare, og jeg glæder mig allerede til at se, hvorledes Hr. Amtsretsraad Adler, der sidst har varmet den gamle Historie op ¹⁾, vil klare for sig. Mærkværdigt nok ere alle ældre Forfattere lige saa stædige som Beda; ingen vil vide noget om dette mærkværdige angelsaksisk-danske Blandingsfolk paa Danmarks Sydgrænse. De frankiske Annaler kende kun Northmanner eller Daner nord for Ejderen; da Kong Ælfred mod Slutningen af det niende Aarhundrede oversatte Beda paa Oldengelsk, og da han udgav Ootherers Rejseberetning fra Norden, kendte han lige saa lidt til disse slesvigske Angler eller Halvangler, men derimod nok til Landskabsnavnet Angel, ja paa ligefrem drillende Vis siger han om Hedeby, at den ligger imellem Venderne, Saxerne og Angel ²⁾ (men ikke Anglerne, hvor ærgerligt!). I „Ans-

¹⁾ Zeitschrift für Schlesw.-Holst.-Lauenb. Geschichte. 1891.

²⁾ „Se (Haithabu) stent betuh Winedum and Seaxum and Angle, and hyrd in ou Dene.“ Den ligger imellem Venderne, Sakserne og Angel og hører under de Danske. — Rask:

gars Levned“ gaar det dem ikke bedre, og Adam af Bremen er uartig nok til at paastaa, at „Dancerne, der kaldes Jyder, bo lige til Slicn.“¹⁾

I det sjette, syvende, ottende, niende og ellefte Aarhundrede kendes altsaa ingen Angler i Sønderjylland. Vi maa, saa vidt jeg véd, helt ned til Caspar Dankwerth, der skrev i Midten af det syttende Aarhundrede, for at finde Antydninger om dem. Han skrev for at behage den gottorpske Hertugs seperatistiske Bestræbelser, og det gjaldt for ham om at opstille ogsaa en ethnografisk Adskillelse mellem Hertugens og Kongens Hoveddele af Sønderjylland. Den samme Dankwerth var imidlertid ikke alvidende, og vi kunne tage baade hans og alle hans Efter-snakkeres løse Tale let. De kendte intet til Landets Beboere for tusinde Aar siden. — Vort Hovedresultat er altsaa dette: Ad historisk Vej lader disse tyske Anglers Ophold i Sønderjylland sig ikke godtgøre.

Men kunne da Sprogforskeren og Oldgranskeren godtgøre, at denne tyske Stanme har boet i Sønderjylland? Nej, endnu meget mindre. Alle Fund, selv de store i Thorsbjergsmosen i Angel og Nydammosen i Sundeved, og alle Runeindskrifter lige fra det fjerde Aarhundrede af (Guldhornene, Thorsbjergrunerne, Træstaven fra Frøslev, Bracteatene fra Skodborg og Skrydstrup osv.) og indtil Dannevirke- og Hedebystenene Aar 1000, vidne højt og tydeligt om, at der fra den allertidligste Tid har boet

Samlede Afhandlinger I. 1834. Othersers og Ulfstens Rejseberetninger med angelsaksisk og dansk Tekst. S. 298—329.

¹⁾ Adamus Bremensis: De situ Daniae. c. 208, 221. „Dani, quos Juthas appellat, usque ad Sliam lacum habitant.“

nordiske og ikke germanske Stammer i Sønderjylland, og at de nedertyske Folk, der i det femte til sjette Aarhundrede erobrede England, umulig kan have havt hjemme paa den jyske Halvø. Herom udtaler vor største Autoritet paa dette Omraade — Professor Wimmer — sig saaledes: „Oldengelsk er ikke noget nordisk, men et rent germansk (nedertysk) Sprog. Sproghistoriske Grunde tilintetgør derfor ganske den Mening, som heller ikke finder nogetsomhelst Støttepunkt i Historien, at de sønderjydske Angler, hvis deres Sprog var nordisk, kan have befolket England. — I Sønderjylland vidner de af Jordens Skød fremdragne Oldtidsminder baade ved deres Form og ved Sproget i deres Indskrifter om, at her fra de ældste Tider, vi ved Hjælp af sproglige Mindesmærker kan naa tilbage til, har boet et Folk, der paa det nøjeste i Kultur og Sprog var knyttet til det øvrige Danmark, Sverrig og Norge, medens det adskilte sig fra de germanske Folk ved de samme sproglige Forskelligheder som det øvrige Norden. Den Paastand, at Sønderjylland og den jyske Halvø indtil sjette Aarhundrede har havt en nedertysk Befolkning, modbevises af Sproget, **der fra det tredje Aarhundrede af og indtil den Dag i Dag viser sig som nordisk.**“ ¹⁾

Desuden er her sikkert al Grund til at mindes Grimms besindige Ord: „Saa længe det paa nogen Maade er muligt

¹⁾ Aarbøger for Nord. Oldkyndighed. 1867. S. 61. — Forøvrigt henviser jeg til Wimmers, Montelius', Erdmanns, Kluges og andres Skrifter om dette Emne. I sit fortrinlige Værk: Zur Geschichte der Englisch-Friesischen Sprache (Halle. 1889) siger Th. Siebs: Wir haben gar keine berechtigung, Schleswig auf grund der sprache als die alte heimat der Angeln oder Sachsen zu bezeichnen. (S. 24.)

og ikke strider imod sikre Efterretninger — siger han — er det raadeligt, at lade Folkestammerne blive boende i de Egne, hvor vi først træffe dem. Baade paa Halvøen og i Egnene mellem Elben og Weser have de forskellige Folk hævdet deres Stammeland fra det første Aarhundrede af og lige ind i Middelalderen.“¹⁾)

Anglerne træffe vi første Gang i Egnene omkring Elbe-Saale og Danerne nord for Ejderen, og det er umuligt at fremføre noget, der kan omstøde eller afkræfte disse Kendsgerningers Vidnesbyrd.

Jeg har skrevet denne Indledning, dels for at skaffe „ren Kant“ for min følgende Undersøgelse, dels ogsaa for at orientere mine sønderjyske Landsmænd i det vanskelige Spørgsmaal, der benyttes til at forvirre deres Begreber om Sandhed og Ret. Den „moralske“ Erobring af Sønderjylland har vist sig vanskeligere end den militære. Kejsermagterne fuldendte denne Erobring i et halvt Aar, men efter 28 Aars Forløb kan Preusseri og Schleswigholsteinske ikke se tilbage paa ret mange moralske Triumfer. I den sidste Menneskealder har Verden bivaauet et Skuespil i Sønderjylland, der ikke er en stor og dannet Nation værdig. Ved alle Midler søger den at trykke et oplyst, dygtigt og fremadstræbende Folk ned til at blive en tysktalende, aandsforladt og idenfattig Almue. Derfor skal det ved List og Magt rives ud af den Dannelsesstrøm, hvori det har levet i Aartusinder, derfor skulle Børnenes Hjerter vendes fra Forældrene, og Splid og Tvedragt bringes ind i alle Hjem, og ethvert aandeligt Fremskridt standses, for

¹⁾ J. Grimm: Geschichte der deutschen Sprache. S. 448.

at Staten kan naa sit egoistiske Formaal. Den saakaldte moralske Erobring tilstræbes udelukkende gennem umoralske Midler.

I Begyndelsen af dette Aarhundrede levede en berømt fransk General ved Navn Lafayette. Han havde ved Washingtons Side tilkæmpet Nordamerika Friheden, men skødes til Side af den store Revolution og Napoleon den første. Efter Restaurationen spurgte man ham, hvad han havde gjort i de mange og lange Aar, og han svarede med Stolthed: „Jeg har holdt mig oprejst!“ Det er et godt Ord. I ethvert Folks Liv kommer der Tider, hvor det gælder om at holde sig oprejst, og i Lafayettes Dage beviste det tyske Folk, at det har denne Evne. Men vi kunne ogsaa med Rette anvende det paa vort Folk, der trods alle Kampe og Genvordigheder har forstaaet gennem Tusinder af Aar at hævde sig selv, og jeg tvivler ikke om, at det ogsaa passer paa den Del af vor Stamme, som for Øjeblikket vaander sig under Fremmedherredømmet. Ogsaa den vil i Fremtiden forstaa at holde sig oprejst.

Til Slutning skal jeg endnu minde om et andet gammelt Ord, der paa Latin hedder: „Gloria victis“ d. e. Hæderen tilhører de besejrede. Det viser, at Folk før os, trykket af Magt og Uret, have søgt Trøst og Styrke i Bevidstheden om Sandhed og Ret og have fundet den rette Hæder, der kun vindes ved at lide og kæmpe for Menneskeslægtens, for Folkeslagenes Frihed, Selvstændighed og Fremskridt. Hæderen tilhører Ofrene! Det er et godt og trøstende Ord, som vi Sønderjyder kunne skrive paa vor Fane.

Gloria victis!